

Eesti TA Toim. Humanitaar- ja Sotsiaalteadused, 1992, 41, 1, 56—58

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1992.1.07>

Leo UTTER*, Õie UTTER**

RÄPINA PABERIVESKI MEISTRIMÄRKIDEST

Leo UTTER, Õie UTTER. Об инициалах мастеров бумажной мельницы в Ряпина

Leo UTTER, Õie UTTER. Über die Meistermarken von der Papiermühle in Rápina

Vesimärkide kasutamise algaastail oli märk paberiveski, selle omaniku või paberi valmistaja tunnus. Vesimärgi arenedes eraldusid märgi üksikud osad, mis iseseisvana tähistasid paberiveski omanikku, paberi valmistajat, paberi sorti, kvaliteeti ja muud. Paberi valmistanud meistrit märkivat osa nimetatakse meistrimärgiks.

Venemaal kehtestati 1667. aastal seadus kauba markeerimise kohta. See hõlmas ka paberivalmistamist.¹ 1744. aasta seadus kordas eelmist ja täpsustas paberi vesimärgi koostisosi. Vesimärk pidi sisaldama paberivalmistamise aasta ja koha, samuti paberitegija nime vene tähtedega. 1778. aasta seadus nõudis ka paberi sordi näitamist.²

Rápina paberiveski paljude vesimärkide koostisosa on meistrimärk juba 1767. aastast ja esineb süstemaatilisel kuni 1799. aasta lõpuni. 1800. aastal muudeti põhilist vesimärgi tüüpi ja uutel märkidel paberivalmistamise aasta puudub. Uuesti ilmus aastaarv alles 1812, järjekordse märkide muutmise ajal. Praegu teadaolevate andmete põhjal kasutati paberivalmistaja initsiaale märgi koostisosana kuni 1822. aastani.

1767—1799 on Rápina märgi kõige tüüpilisem kuju: a) veski valdaja perekonnanime esitäh, b) paberisordi number, valmistamise aasta, meistrimärk (joon. 1).³ Vaadeldava ajavahemiku märkidest on see tüüpkuju vaatluseks kõige sobivam ja võimaldab statistilise analüüsiga saada mitmesugust informatsiooni veski ja meistrite töö kohta.

Joonisel 2 on esitatud 34 meistrimärki nende esinemisaastate järjekorras. Kahtlemata on kasutatud materjal vähene ja kohati lünklik ega võimalda küsimusi igakülgset analüüsida, kuid mõndagi huvitavat näitab siiski.

Rápina paberimeistrite arv on olnud üsna stabiilne, eriti ajavahemikul 1767—1780. Alates 1769. aastast on väljalangenud meistrite asemele asunud uusi ning vahetumine on toimunud grupiti 5—7 aasta tagant. Asendusprotsess on jätkunud sajandi lõpuni. Eriti märgatav on see alates 1788. aastast, kui järgneva kolme aasta jooksul on tööle asunud seitse uut meistrit. Kui vaadelda üksikuid aastaid eraldi, siis alates 1787. aastast on uusi meistreid tööle tulnud peaaegu igal aastal, kuid mõned neist on töötanud väga lühikest aega.

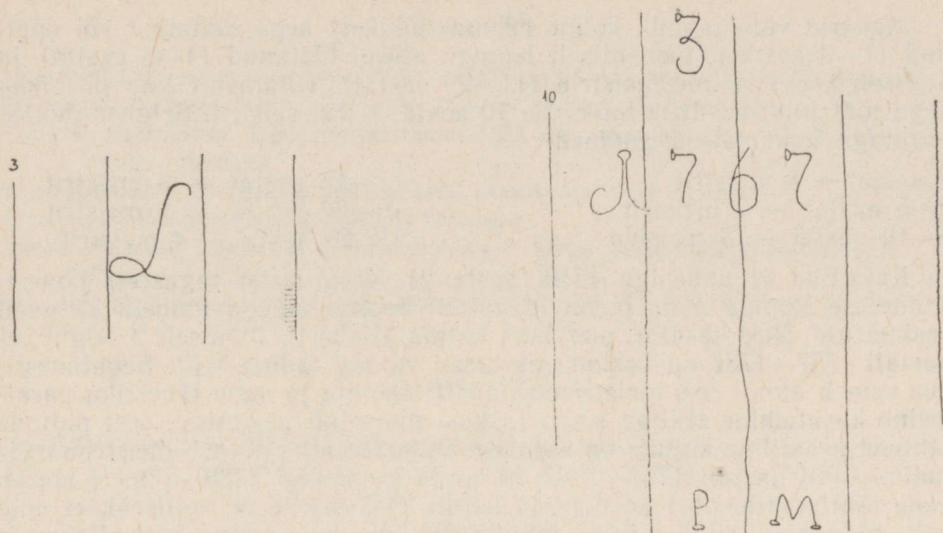
* Eesti Teaduste Akadeemia Füüsika Instituut. 202400 Tartu, Riia 142. Estonia.

** 202400 Tartu, Postkast 168. Estonia.

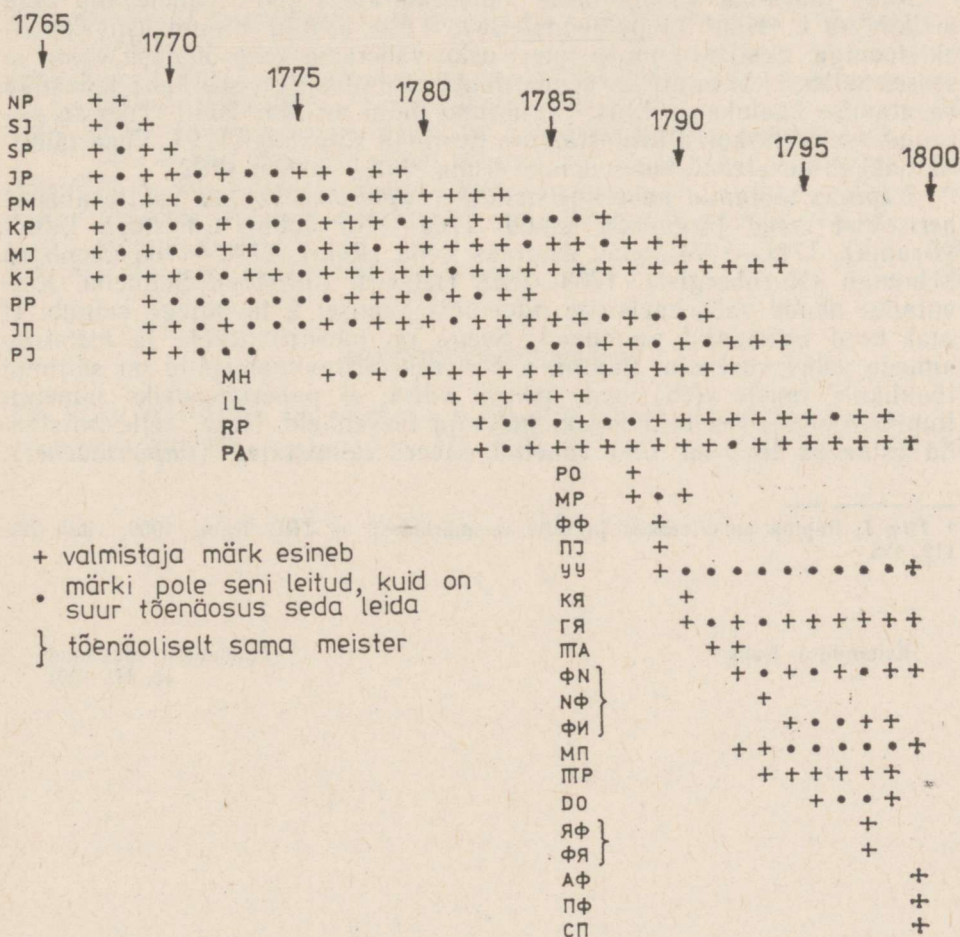
¹ Weiß, W. Zeittafel zur Papiergeschichte. Leipzig, 1983, 137.

² Samas, 173.

³ Märgi näide: a) L b) 3 1767 PM (inv. nr. 5117). Täht L tähistab veskiomaniku perekonnanime Löwenwolde.

Joon. 1. Räpina paberiveski tüüpiline vesimärk aastast 1767.

Joon. 2. Räpina paberiveski meistrimärke aastast 1765—1800. Joonis on koostatud 405 poogna või lehe põhjal, mis pärinevad Eesti Ajaloo Arhiivi fondist nr. 5090 ning Oie ja Leo Utteri kollektsioonist.

Meistrid võib jagada kolme rühma: lühikest aega töötanud või õppinud (1—3 aastat), tõenäoliselt lepingu alusel töötanud (4—8 aastat) ja alaliselt kohal elanud meistrid (11—29 aastat). Üllatavalt suur on pikka aega töötanud meistrite hulk: üle 10 aasta — 12 meistrit. Selguse mõttes esitatagu konkreetseid andmed:

1 aasta — 8 meistrit
2—5 aastat — 7 meistrit
6—10 aastat — 5 meistrit

11—15 aastat — 3 meistrit
16—20 aastat — 5 meistrit
üle 20 aasta — 4 meistrit

Katariina II ukaasiga 1766. aasta 21. veebruarist tagastati Löwenwoldedele Räpina mõis ja muud varad. Seoses sellega ilmusid ka uued vesimärgid. Neis kasutati põhiliselt ladina alfabeeti. Jooniselt 2 selgub, et aastail 1767—1787 oli vesimärgis tõesti valdav ladina šrift. Segatähestikus esineb ainult üks meistrimärk (ЖП). Ladina ja vene tähestiku paralleelne kasutamine tekitab suuri raskusi materjali uurimisel, sest paljude tähtede graafiline kujutis on sarnane. Vaieldamatult esineb meistrimärgis ladina tähti aastail 1767—1787 10 korda ja aastail 1788—1799 4 korda, vene tähti vastavalt 1 kord ja 14 korda. Osa märke on selliseid, et neid võib pidada nii ühte kui ka teise tähestikku kuuluvaks. Segaalfaabedis märke on 1767—1787 1 kord ja 1788—1799 3 korda. Need andmed näitavad selgesti, et murrang on toimunud vene alfaabedi kasuks.

Kahe tähestiku kasutamisele meistrimärkides juhib tähelepanu oma artiklis ka L. Tiik.⁴ Ta põhjendab seda 1750. aastail alanud usuvahetusaktiooniga. Eestlasi sunniti luteri usku vahetama vene õigeusu vastu ja seoses sellega venestati ka nende nimed. Kindlasti oli see kahe tähestiku kasutamise kaalukas põhjus. Olulisemat mõju avaldas Balti erikorda piiranud asehalduskorra kehtestamine Eesti- ja Liivimaal 1783. Vene tähestik hakkab meistrimärkides domineerima alates aastast 1787.

Räpinas töötanud paberimeistritest (*Papiermeister*) on vaatlusalusest perioodist teada järgmised isikud: 1766—1767 Johan Christoph Bandt (Brandt), 1771—1774 Johan Andreas Reim (Rein), 1776—1785 Leonhard Schuman (Nürnbergist), 1788—1818 Heinrich Christoph Sellheim. Kõrvutades nende paberimeistrite nimetähti joonisel 2 toodutega selgub, et seal need initsiaalid puuduvad. Seega on meistrimärkide ja meistrite nimede vahel vastuolu. Räpina paberiveski arhiivimaterjalid on säilinud lünklikult, ometi võib nende põhjal väita, et paberimeistriks nimetati Rāpinas isikut, kes täitis veski juhataja ülesandeid. Need, kelle initsiaalid esinevad lehtedel, olid vahetud paberi valmistajad (*Papiermacher*).

⁴ Tiik, L. Rāpina paberiveskist ja selle vesimärkidest. — TRU Toim., 1969, vihik 229, 112, 125.